

CONTRABASUL: ISTORIE ȘI CONTEMPORANEITATE**THE DOUBLEBASS: HISTORY AND CONTEMPORANEITY****IGOR SOCICAN¹,**

doctorand, asistent universitar,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

<https://orcid.org/0000-0001-8498-8674>

CZU 780.614.335.03

DOI: <https://doi.org/10.55383/amtap.2022.1.11>

Autorul își propune să contureze un tablou larg al evoluției istorice a contrabasului, instrument cu rădăcini adânci în bogata tradiție europeană medievală de construire a instrumentelor cu corzi. Sunt prezentate formele timpurii ale contrabasului, terminologia și acordajele, este specificat rolul instrumentului în cadrul formațiilor instrumentale și poziția sa în orchestra simfonică. Autorul a trecut în revistă un important repertoriu pentru contrabas, compozitorii care au studiat sonoritatea instrumentului, precum și un șir de interpreți renumiți, reprezentanți ai diferitor școli și tradiții de interpretare. De asemenea, se menționează importanța cunoașterii tuturor acestor aspecte pentru cercetarea și evaluarea rolului contrabasului în muzica contemporană.

Cuvinte-cheie: *contrabas, organologie, istoria contrabasului, construcția instrumentelor muzicale*

¹ E-mail: socicani@gmail.com

The author aims to outline a broad picture of the historical developments of the double bass, an instrument rooted in the rich medieval European tradition of building stringed instruments. The early forms of the double bass, the terminology, the tunings are presented, the role of the instrument in the instrumental formations and the establishment of its place in the classical symphony orchestra are appreciated. An important repertoire for double bass is reviewed, the composers who approached its sonority, are presented the most famous performers, representatives of different schools and directions of interpretation. The author talks about the importance of knowing all these aspects for research and evaluation of the role of this instrument in contemporary music.

Keywords: double-bass, organology, the history of the double-bass, the construction structure of musical instruments

Introducere

Conform mai multor surse enciclopedice, *contrabasul* – *contrab(b)asso* (ital.), *Kontrabass* (germ.), *contrebasse* (fr.), *double bass* (eng.) este cel mai mare după dimensiuni și cel mai jos ca registru instrument din familia cordofonelor cu arcuș contemporane [1, 2 p. 457]. După cum menționează contrabasistul și cercetătorul rus L. Rakov în culegerea sa de prelegeri *История контрабасового искусства*, „doar contrabasul are posibilitatea de a cuprinde diapazonul tubelor din cele mai grave registre ale orgii, sunete din contraoctavă și subcontraoctavă” [3 p. 5].

Repere evolutive ale formelor contrabasului

Mai multe cercetări ale organologiei muzicale demonstrează prezența unor instrumente cu coarde de dimensiuni impunătoare încă în sec. al XV-lea. Contrabasul contemporan a fost precedat de o mulțime de instrumente de diferite forme, dimensiuni, denumiri, cu un număr divers de corzi și acordaj, mai ales dacă e să comparăm evoluția sa cu cea a altor instrumente cu coarde. Instrumentele „strămoșești” ale contrabasului sunt considerate trumscheitul și violonul mare (sec. XV-XVIII), data exactă de apariție a cărora nu se cunoaște până în prezent

Figura 1. „Violon” sau „Viola bas mare”

Sursa: Sir Peter Lely, pictor de origine olandeză, apr. anul 1640, pictură care reprezintă un instrument de bas mare, de formă da braccio corpus, dar cu o tastieră foarte largă, cu folosirea arcușului.

Figura 2. Interpreți pe trumscheit.

Sursa: <http://www.dodedans.com/Full/musik-tromba.jpg> [4]

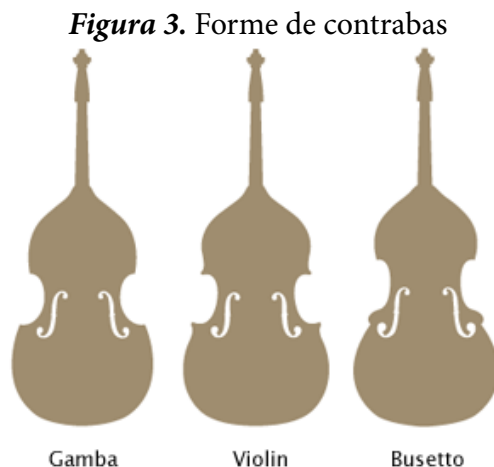
Violonele de bas și contrabasurile au fost construite și perfecționate de numeroși *lutieri* din diferite țări, în special, de italienii Gasparo da Salo, familia Amati (Andrea, Antonio, Girolama, Nicolo), Carlo Bergonzi, Nicolo Gagliano, familia Guarneri (Andrea, Pietro Giovanni, Giuseppe Giovanni Battista, Pietro, Bartolomeo Giuseppe, Giovanni Battista Grancino, Giovanni Paolo Maggini ș.a. În producerea și confecționarea instrumentelor cu coarde și arcuș, inclusiv contrabasuri, s-au remarcat mai mulți lutieri talentați din Austria, Franța, Anglia, Rusia și din alte țări. Procesul de stabilire a trăsăturilor caracteristice ale contrabasului modern includea, de fapt, prefacerea instrumentelor vechi, violonele: se eliminau tastele, se îngusta limba pentru folosirea a patru corzi, se schimba forma găurilor de rezonanță etc.

Forma contemporană a contrabasului s-a stabilit doar la începutul sec. XIX, însă și în zilele noastre acest instrument uriaș nu și-a căpătat definitiv formele, dimensiunile, tehnicile și procedeele de interpretare, tipurile de arcuș și acordajul. Acest fenomen neobișnuit se explică prin necesitatea rezolvării unei contradicții obiective, și anume – posibilitățile fizice reale ale interpretului aflate în „contrapunere” cu dimensiunile mari ale instrumentului, condiționate, la rândul lor, de diapazonul grav. La fel, în contradicție se află efortul fizic depus la interpretare și cerințele artistice și expresive continue ce sunt puse în fața interpretului.

Un loc aparte în istoria interpretativă la contrabas în a doua jumătate a sec. XVIII îl ocupă instrumentul numit *vinezul cu cinci corzi*, acordajul căruia era $F1 - A1 - D - Fis - A$. Anume pentru acest instrument au fost scrise circa 30 de concerte și piese de muzică camerală de către compozitorii școlii clasice vieneze, printre care J. Haydn și W. Mozart.

În istoria dezvoltării contrabasului există și „*instrumente-monștri*”. Unul dintre aceste instrumente de proveniență italiană din colecția londoneză *Dragonetti*, supranumit *gigantul*, are o înălțime totală de 247 cm, înălțimea corpului este de 173 cm, iar lățimea este de 106 cm. Acest contrabas are trăsături de vioară, unghiurile sunt ascuțite, iar spatele este plat. Un alt gigant cu trei corzi se consideră *octobasul*, care a fost construit în 1850 de lutierul francez Jean-Baptiste Vuillaume (1798-1875), la inițiativa lui H. Berlioz. Octobasul are patru metri înălțime (*Anexa. Figura 6*) și se păstrează la Muzeul de Muzică din Paris (Musée de la Musique). De „cântat” pe aceste strune ($C2 - G2 - C1$) este posibil doar prin intermediul unor manete instalate pe tastiere și controlate de interpret, care stă așezat pe un suport lângă instrument. În linii generale, construcția contrabasului modern coincide cu cea a altor instrumente din familia sa, deosebindu-se doar prin dimensiunile mai mari ale părților componente: înălțimea totală – 185-190 cm, înălțimea corpului – 110-120 cm, lățimea ecliselor – 18-20 cm, lungimea corzilor de la șuruburile (chei) de acordare până la cordar – aproximativ 132 cm, lungimea corzilor – 105(±3) cm. Trăsăturile caracteristice ale contrabasului sunt niște detalii de corp: umerii

semicercului de sus sunt aplecați, semicercul de jos este mai lat în raport cu cel de sus, iar spatele este plat. La contrabasurile în formă de violă spatele poate fi de formă ovală. Există contrabasuri confecționate după formele viorii, care au umerii ridicați, semicercul de sus este lat, egal, practic, cu cel de jos, iar spatele este oval (**Figura 3**).

Sursa: <https://doublebassguide.com/wp/wp-content/uploads/2007/10/bassformen.gif> [5]

La confecționarea diferitor părți ale instrumentului se folosește lemn de diferite specii. Spatele (placa de rezonanță din spate), gâtul și capul (melc), călușul și eclisele se execută din paltin (specie de arțar); fața (placa de rezonanță din față) – din brad; limba, cordarul, bumbul – din lemn negru. Pe față sunt găuri de emisie în forma literei *f* (numite *efe*) (**Figura 4**).

De-a lungul feței, din partea interioară, este montată o grindă din lemn cu formă specială – *placa elastică din față*. Această placă are funcții acustice, dar și de fermitate pentru față. Înăuntrul corpului, între față și spate, se montează un băț rotund – *popicul*, îndeplinind funcții importante acustice și rezonante. Pe *melc* se montează mecanismul *șuruburilor (cheilor) de acordare* a corzilor (**Figura 5**).

Acest detaliu al instrumentului face o diferență semnificativă dintre contrabas și alte instrumente din familia viorilor. Mecanismul a fost inventat în anul 1778 de lutierul berlinez Carl Ludwig Bachmann. Șuruburile mari din partea exterioară a melcului rotesc mecanismele cilindrice mici din metal de care se agață strunele, care permit acordarea acestora cu o precizie înaltă. Această invenție a înlocuit sistemul precedent din lemn.

Figura 4. Efa.

Sursa: <https://uptonbass.com/shop/smith-double-bass-late-19th-century-united-kingdom/> [6]

Figura 5. Mecanisme de acordare.

Sursa: https://www.gollihurmusic.com/product-images/singlekeys_smaller.jpg [7]

La contrabas se cântă ori în picioare, ori șezând pe un scaun înalt, din această cauză instrumentele au *picior* – metalic sau din lemn, retractabil cu lungime reglabilă ce se intercalează în gaura bumbului în partea de jos a corpului.

Dezvoltarea tehnologiilor în a doua jumătate a sec. XX și a secolului curent a adus inovații nu numai în formele și siluetele contrabasurilor, dar și în materialele din care ele sunt produse. Astfel, găsim contrabasuri cu spatele din placaj special, limba și cordarul din plastic, pentru cutie se folosește carton special. Sunt fabricate contrabasuri electrice și fără cutie. În scopuri didactice se construiesc instrumente de dimensiuni mici – 2/4, 3/4, 7/8.

Contrabasurile contemporane sunt fabricate conform unor metode și șabloane anumite. Mulți lutieri contemporani construiesc contrabasuri folosind ca model instrumente vechi (spre exemplu, modelul *Amati*).

Corzile pentru contrabas, ca și ale altor instrumente cu arcuș, până la mijlocul sec. XX se confecționau din intestine. Grosimea lor excesivă nu permitea producerea tonului clar, iar interacțiunea cu arcușul era nesatisfăcătoare. De la mijlocul sec. XVII, pentru îmbunătățirea calității sunetului și micșorarea grosimii, corzile de jos ale contrabasului au început să fie învelite cu sârmă de cupru. Au existat încercări de fabricare a corzilor din materiale sintetice. De la mijlocul sec. XX au apărut corzi metalice, care au produs schimbări revoluționare în posibilitățile interpretative ale instrumentului. Mult mai fine, ele produceau un ton clar, curat și permiteau să atingă virtuozitatea necesară pe acest instrument enorm. În prezent se fabrică corzi pentru contrabas de mai multe branduri, de calitate excelentă, unele fiind recomandate pentru anumite creații sau stiluri muzicale (ex., *Thomastik*, *Pirastro*, *Savarez*, *Corelli Savarez*, *D'Addario* etc.)

Contrabasul contemporan standard are patru strune care sunt acordate în cvarte: *mi* (E1) – *la* (A1) – *re* (D) – *sol* (G). În orchestrele simfonice europene, care includ un număr de la șase până la zece contrabasiști, sunt disponibile instrumente cu cinci corzi cu struna de jos *Si* (H1) sau *Do* (C1). În orchestrele americane și engleze pe contrabasuri de tip standard se montează un mecanism extensiv special, cu ajutorul căruia coarda *Mi* poate fi reacordată în jos, concomitent, pe semitonuri până la sunetul *C1*. Pe unele contrabasuri cu patru corzi se montează o extensie pentru coarda *Mi* (E1), care permite, prin intermediul unei clame speciale, să reproducă sunete mai joase decât *Mi* (E1).

În interpretarea solistică, dar și în practica pedagogică, contrabasul se utilizează frecvent ca instrument transpozitor; acesta se acordează cu un ton mai sus decât unul standard, și anume: *Fis1* – *H1* – *E* – *A*, însă partida contrabasului se notează și se citește de către interpret ca pentru instrument standard.

Pentru comoditate, în literatura orchestrală partida contrabasului, camerală și solistică, se notează cu o octavă mai sus decât sună instrumentul, în trei chei: *Fa*, *Do*, *Sol*. Diapazonul complet al contrabasului contemporan conține patru octave: de la *E1* al contraoctavei (sau *H1* al subcontraoctavei) până la *g2* (luând în considerare sunetele flageoletelor).

Actualmente există contrabasuri cu cinci corzi, având coarda de sus *C* și celelalte acordate în mod standard. Acest tip de instrumente este utilizat frecvent de contrabasiștii soliști (e.g. Gary Karr, Renaud Garcia Fois, Adam Ben Ezra).

Arcușul contrabasului modern are două modele – „francez” și „german”. Diferența între aceste modele constă în dimensiunile talonului: modelul francez are talonul mai îngust decât modelul german. Proporția dintre lungimea arcușului și dimensiunea instrumentului este diferită comparativ cu aceeași proporție de la alte instrumente cu arcuș, greutatea arcușului este semnificativ mai mare, bagheta este mult mai masivă, la fel ca și talonul. Bagheta arcușului se confecționează din lemn elastic și greu – pernambuc. La producerea în masă a arcușurilor se folosesc și alte soiuri de lemn. Taloanele arcușurilor se fac din lemn de abanos și din diferite substitute (de ex., plastic). Pentru arcuș se folosește păr de cal și șuruburi metalice pentru tensionarea acestuia.

Evoluția arcușului cu talon a fost una treptată, prin schimbarea formei și proporțiilor părților componente ale arcușurilor din familia viorilor. Meșterul francez Francois Tourte a finalizat acest proces spre sfârșitul sec. XVIII. Arcușul „francez” pentru contrabas diferă de cel pentru violoncel doar prin dimensiuni și greutate, maniera ținutei fiind aceeași. Ținuta arcușului cu talonul înalt este asemănătoare cu ținuta arcușurilor timpurii pentru viola da gamba [1].

Contrabasul în orchestra simfonică

Istoria dezvoltării și perfecționării contrabasului este strâns legată de istoria dezvoltării orchestrei simfonice. Din momentul când compozitorul italian Claudio Monteverdi (1567-1643) a utilizat pentru prima dată viola da gamba în orchestra operei sale *L'Orfeo* (1607) și până în sec. XVIII acest instrument a parcurs un drum lung și complicat.

Un rol important în dezvoltarea orchestrelor clasice și camerale și, concomitent, în dezvoltarea funcțiilor instrumentelor orchestrale, în particularitate – contrabasul, aparține școlii de la Mannheim, care, la mijlocul sec. XVIII, era condusă de eminentul muzician ceh Jan Václav Antonín Stamic (1717-1757). Dezvoltarea artei interpretative la contrabas a continuat pe parcursul sec. XVIII. Practica interpretativă și componistică puneau noi sarcini care aduceau rezultate calitative. Aceste schimbări au contribuit la editarea manualelor, la perfecționarea repertoriilor pedagogice și concertistice. La *Grand Opéra* din Paris, grupul bașilor orchestrali, care includea în 1757 doar un interpret contrabassist, s-a mărit până la un număr de cinci. Începând cu anul 1832, conducerea acesteia a luat o decizie istorică: a început să înlocuiască orchestrații interpreți, care cântau pe instrumente cu trei corzi cu acordaj de tip violoncel, cu absolvenți ai conservatorului, care posedau arta de interpretare la contrabasul acordat în cvarte.

Creația simfonică a clasicilor vienezi, în primul rând, a lui J. Haydn și W. Mozart este o nouă și importantă etapă în dezvoltarea orchestrei simfonice și, respectiv, în domeniul interpretării la contrabas. Sarcini complicate, de un diapazon enorm, au fost puse în fața contrabasiștilor orchestrei, în partiturile creațiilor lui L. Beethoven (în partiturile timpurii partidele contrabasurilor nu erau fixate pe o linie separată, dar erau notate ca bas „comun” cu violoncelul).

Operele și creațiile simfonice ale compozitorilor din sec. XIX (H. Berlioz, R. Wagner, P. Ceaikovski, G. Verdi, J. Brahms, N. Rimski-Korsakov) și, ulterior, ale personalităților muzicale din sec. XX (R. Strauss, G. Mahler, A. Schönberg, B. Bartók), ale compozitorilor francezi, germani, americani, ruși etc. au înaintat contrabasiștilor sarcini noi, complicate, neobișnuite, din punct de vedere tehnic, artistic și expresiv [1].

Acest proces creativ și extrem de intens a dezvoltat potențialul enorm atât al instrumentului cât și al interpreților. S-a dovedit că grupul de contrabasuri, dar și contrabasul solo, sunt capabili să redea imagini pe o largă diversitate – de la cele tragice, de exemplu, în *Otello* de G. Verdi, la cele hazlii, de exemplu, *Elefantul în Carnavalul Animalelor* de C. Saint-Saëns. Sunt figurative și originale solo-urile contrabasului în operele *Mlada* de N. Rimski-Korsakov sau în *L'Enfant et les Sortilèges (Copilul și vrăjitoriile)* de M. Ravel.

Invenții tematice strălucite și timbrale găsim în partidele poemelor simfonice ale lui R. Strauss, în concertele pentru orchestră ale lui B. Bartók etc. Sunt diverse și foarte complicate sarcinile tehnice și expresive ale contrabasurilor în muzica simfonică și de operă compusă de I. Stravinsky, S. Prokofiev, D. Șostakovici.

Repertoriul muzicii de cameră

Dacă în sec. XIX numărul pieselor pentru ansambluri cu contrabas era limitat la un volum modest (*Septetul* de L. Beethoven, *Cvintetul* și *Octetul* de F. Schubert, *Sextetul* de M. Glinka, *sextetele* lui F. Mendelson Bartholdy și C. Saint-Saëns), apoi, sec. XX a oferit o cantitate enormă de muzică instrumentală de cameră cu participarea contrabasului. Vom aduce doar câteva exemple: *Povestea soldatului*

(septet) de I. Stravinski, *Cvintetul* lui S. Prokofiev, muzica baletului lui D. Milhaud *La Creation du Monde*, ansamblul din opera lui B. Britten *Albert Herring*, *Povești rusești* de N. Sidelnikov, *Serenada* (cvintet) de A. Schnittke [1 p. 12] ș.a. În creațiile camerale pentru contrabas din sec. XX un loc important îl ocupă sonatele pentru contrabas și pian. Printre autorii sonatelor întâlnim compozitori eminenți ai muzicii contemporane – P. Hindemith și S. Gubaidulina.

Tot în această perioadă a apărut un gen nou și foarte original – piese pentru ansamblu de contrabasuri: duete, trio, cvartete, ba chiar și „orchestre” de contrabasuri. De la sfârșitul sec. XIX și până în prezent contrabasul este participant nelipsit al formațiilor jazzistice, iar arta interpreților contrabasiști de jazz s-a ridicat la un nivel foarte înalt. De multe ori, renumiți artiști de jazz interpretează cu virtuozitate piese pentru contrabas din repertoriul muzicii academice.

Interpreți celebri la contrabas

Un rol important în dezvoltarea artei contrabasului revine reprezentanților școlilor naționale europene din sec. XIX: L. Rossi, L. Negri, A. Mengolli (Italia), W. Hause, A. Slama, J. Hrabia, F. Gregor, F. Simandl, G. Laska, F. Cerbi (Cehia), A. Müller, E. Storch, F. Warnecke (Germania), A. Guffe, S. Labrout, F. Verrimst, E. Nanni (Franța), precum și interpreților care au pus baza dezvoltării metodicilor de instruire la contrabas, creând un suport solid de literatură și culegeri metodice remarcabile cu destinație concertistică și didactică pentru acest instrument. În acest sens, este semnificativ aportul contrabasiștilor eminenți, a interpreților soliști, autori de compoziții pentru contrabas, care și-au păstrat actualitatea până în zilele noastre: J.M. Sperger (1750-1812), D. Dragonetti (1763-1846), D. Bottesini (1821-1889), S. Koussevitzky (1874-1951).

În prezent contrabasiștii sunt capabili să interpreteze piese de orice nivel de complexitate, printre care putem menționa creații semnate de L. Boccherini, C. Saint-Saëns, L. Beethoven, J. Brahms, F. Schubert, R. Schumann, P. Ceaikovski și alții.

Concluzii

Prelucrarea surselor istorice de specialitate deschide noi orizonturi spre înțelegerea importanței diferitor etape în dezvoltarea istorică a contrabasului, oferă diverse posibilități în experiența interpretativă și dezvăluie multe secrete ale artei de interpretare la acest instrument. La momentul actual, tehnologiile moderne ne impun să căutăm și să găsim soluții corespunzătoare de adaptare a contrabasului la noile cerințe. Astfel, putem atesta întrebuițarea unor materiale performante pentru confecționarea corzilor, folosirea dispozitivelor electronice, implementarea unor tehnici de interpretare inovative, inclusiv mânuirea cu dibăcie a diferitor părți ale instrumentului, care, în mod obișnuit, nu pot fi utilizate în scop muzical etc. Toate aceste oportunități oferă o gamă diversă de noi experiențe și posibilități în domeniul studierii artei de interpretare la contrabas.

Referințe bibliografice

1. Контрабас. В: *Музыкальная энциклопедия (1973–1982)* [online]. Москва: Советская энциклопедия. [accesat 04 dec. 2021]. ISBN 5-94865-152-5. Disponibil: <https://www.musenc.ru/html/k/kontrabas.html>
2. Double bass. In: *A Dictionary of Music and Musicians*. Edited by George Grove. Oxford: the Oxford University, 1890, vol. 2.
3. РАКОВ, Л. *История контрабасового искусства*. Москва: Композитор, 2004. ISBN 5-85285-503-0.
4. *Tromba Marina* [imagine digitală]. [accesat 01 dec. 2021]. Disponibil: <http://www.dodedans.com/Full/musik-tromba.jpg>
5. [Forme de contrabas] [imagine digitală]. In: *Double Bass Guide: site. By Jonas Lohse*. [accesat 01 dec. 2021]. Disponibil: <https://doublebassguide.com/wp/wp-content/uploads/2007/10/bassformen.gif>
6. Smith double bass [imagine digitală]. In: *Upton Bass: String Instrument Company*: [site]. [accesat 01 dec. 2021]. Disponibil: <https://uptonbass.com/shop/smith-double-bass-late-19th-century-united-kingdom/>
7. Singlekeys [imagine digitală]. In: *Gollihur Music*: [site]. [accesat 01 dec. 2021]. Disponibil: https://www.gollihurmusic.com/product/images/singlekeys_smaller.jpg